

محتوای مجرمانه در حقوق کیفری فضای مجازی

سجاد نعیم وفا^۱، سیده مریم اعتماد^۲، علی ربیع زاده^۳

^۱ کارشناس ارشد فناوری اطلاعات، دپارتمان کارشناسان رسمی دادگستری، موسسه توسعه حقوق فناوری

اطلاعات و ارتباطات برهان، تهران

sajadvafa@aut.ac.ir

^۲ دکتری حقوق خصوصی، پژوهشگاه ارتباطات و فناوری اطلاعات، تهران

etemad@itrc.ac.ir

^۳ دکتری معارف اسلامی و حقوق عمومی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران

a.rabiezade@isu.ac.ir

چکیده

تولید و انتشار محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی، ماهیتاً یک جرم رایانه‌ای محسوب می‌شود. مفهوم جرائم مرتبط با محتوا یا محتوای مجرمانه، ابتدا در کنوانسیون اروپایی جرایم سایبر (کنوانسیون بوداپست) مطرح گردید. از آنجا که مفهوم محتوای مجرمانه، یک مفهوم بسیط بوده و مصادیق آن طبق عرف و در گذر زمان تغییر می‌کند، لذا قانون‌گذار وظیفه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه را به یک کمیته تخصصی واگذار نموده است. تشکیل کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، محصول رویکرد پیشگیرانه و سیاست جنایی تقنینی کشور در مبارزه با جرایم سایبری است. عناوین و مصادیقی که از نظر این کمیته به عنوان محتوای مجرمانه تشخیص داده شوند، در یک فهرست عمومی منتشر شده و به اطلاع عموم خواهد رسید. این رویه منجر به تنظیم‌گری بهتر محتوا و کنترل و مدیریت دامنه جرائم فضای مجازی می‌شود. ما در این پژوهش قصد داریم تا مفهوم محتوای مجرمانه و جایگاه قانونی تصمیمات کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، و همچنین ابعاد حقوقی و مواد قانونی مرتبط با محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی را مورد بررسی قرار دهیم. این پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و با روش توصیفی-تحلیلی و بر پایه منابع کتابخانه‌ای با بهره‌گیری از مقالات علمی به تحلیل حقوقی مواد قانونی می‌پردازد.

کلمات کلیدی: محتوای مجرمانه، پلایش فضای مجازی، مصادیق محتوای مجرمانه، کار گروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، قانون جرایم رایانه‌ای، تنظیم‌گری محتوا.

۱ مقدمه

ظهور و گسترش وسایل نوین ارتباطی و تحولات عظیم در وسایل ارتباط جمعی و به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی که ویژگی بارز آنها سرعت و تنوع روابط بوده، به سرعت جای خود را در تمام ارکان زندگی هر شخص باز کرده است. به‌طوری که فعالیت‌های روزمره هر فرد به طور ملموس متأثر از اینترنت و فضای

مجازی شده است. اینترنت و فضای مجازی فرصت‌های مناسبی برای اشخاص متخلف فراهم نموده تا با استفاده از نواقص قانونی و غفلت‌های فردی یا سازمانی بتوانند فارغ از هرگونه محدودیت زمانی و مکانی اقدام به تولید محتوای مجرمانه و نشر آن در فضای مجازی نمایند (روحانی و همکاران، ۱۳۹۵) [۱۴].

عنوان جرائم مرتبط با محتوا، اولین بار در کنوانسیون اروپایی جرایم سایبر (کنوانسیون بوداپست) مطرح گردید. در فصل سوم کنوانسیون مذکور، از عنوان جرائم مرتبط با محتوا استفاده شده است. از آنجا که تولید و انتشار محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی، ماهیتاً یک جرم رایانه‌ای محسوب می‌شود، بنابراین ابتدا باید مفهوم جرم رایانه‌ای و ماهیت این نوع از جرائم را مورد بررسی قرار داد.

در نظام حقوقی کشور ما سه قانون خاص یعنی؛ قانون تجارت الکترونیک (ناظر به جرائم حوزه مبادلات الکترونیکی) و قانون جرایم رایانه‌ای (ناظر به جرایم بوسیله سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی و داده‌ها و اطلاعات یا بر علیه آنها) و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (ناظر به حقوق مالکیت فکری) به تصویب رسیده و به جرم‌انگاری جرائم سنتی و محض حوزه رایانه پرداخته‌اند و مصادیق جرائم مرتبط با فضای مجازی را مشخص نموده‌اند.

ما در این پژوهش قصد داریم تا مفهوم محتوای مجرمانه و جایگاه قانونی تصمیمات کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، و همچنین ابعاد حقوقی و مواد قانونی مرتبط با محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی را مورد بررسی قرار دهیم. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و با روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه اسناد و منابع کتابخانه‌ای با بهره‌گیری از مقالات و منابع علمی به تحلیل حقوقی مواد قانونی خواهد پرداخت.

۲ مفهوم و ماهیت جرم رایانه‌ای

هم‌زمان با رشد و توسعه فضای مجازی، شکل جدیدی از جرایم نیز پدیدار شده‌اند و ماهیت این جرایم جدید، با قالب‌های سنتی جرم متفاوت است و بزه‌کار می‌تواند سن، جنس و هویت خود را پنهان کرده و در زمان و مکان نامشخص با سرعت و سهولت جرم را مرتکب شود (مردانی و همکاران، ۱۴۰۲) [۸]. از آنجا که تولید و انتشار محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی نیز ماهیتاً یک جرم رایانه‌ای محسوب می‌شود، بنابراین پیش‌آغاز بحث، بهتر است ابتدا مفهوم جرم رایانه‌ای و ماهیت این نوع از جرائم را مورد بررسی قرار دهیم.

جرم‌انگاری فرایندی است که به موجب آن قانون‌گذار فعل یا ترک فعلی را ممنوع و برای آن ضمانت اجرای کیفری وضع می‌کند (نجفی‌توانا، ۱۳۹۲) [۱۱]. در ماده (۲) قانون مجازات اسلامی در خصوص تعریف «جرم» آمده است؛ «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود». در این ماده، قانون‌گذار تعریف قانونی از جرم ارائه داده به نحوی که وجود جرم، منوط به تصریح پیشین قانون‌گذار شده است (اردبیلی، ۱۳۸۹) [۲]. از این موضوع به عنوان اصل قانونی بودن جرم و مجازات یاد می‌شود. این اصل که به عنوان یکی از پایه‌های حقوق کیفری پذیرفته شده است و دارای دو نتیجه مهم است؛ یکی اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی و دیگری تفسیر مضیق قوانین جزایی (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۹) [۳].

عبارت «فعل» ماده (۲) قانون مجازات اسلامی به معنای انجام عملی است که قانون‌گذار آن را منع کرده

است (مانند سرقت، تخریب، کلاهبرداری و غیره) و اغلب جرائم از نوع فعلی هستند (گلدوزیان، ۱۳۸۹) [۴]. «ترک فعل»، به این معناست که شخص از انجام وظیفه‌ای که قانون گذار بر عهده او گذاشته است، امتناع کند. با عنایت به توضیحات فوق، ارائه یک تعریف روشن و مشخص برای مفهوم «جرم رایانه‌ای» ضروری به نظر می‌رسد. متأسفانه قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۰۳/۰۵ مجلس شورای اسلامی تعریف خاصی از مفهوم «جرم رایانه‌ای» ارائه نداده و تنها به بیان مصادیق جرم رایانه‌ای و مجازات آنها اکتفا نموده است. البته در برخی از منابع حقوقی، مفهوم مشابهی با عنوان «جرایم تجارت الکترونیکی» مورد اشاره قرار گرفته است. «جرایم تجارت الکترونیکی» در یک تعریف کلی عبارتند از؛ «جرایم رایانه‌ای خاص حیطة تجارت الکترونیکی» و به طور دقیق‌تر «جرایم رایانه‌ای خاص حیطة مبادلات مالی الکترونیکی» (جاویدنیا، ۱۳۸۸) [۵].

در نظام حقوقی کشور ما سه قانون اصلی یعنی؛ قانون تجارت الکترونیک (ناظر به جرائم حوزه مبادلات الکترونیکی) و قانون جرایم رایانه‌ای (ناظر به جرایم بوسیله سامانه‌های رایانه ای و مخابراتی و داده‌ها و اطلاعات یا برعلیه آنها) و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای (ناظر به حقوق مالکیت فکری) به تصویب رسیده و به جرم‌نگاری جرائم سنتی و محض حوزه رایانه پرداخته‌اند. لیکن بواسطه خلاءهای موجود در این قوانین، در بسیاری از مواقع به قواعد عام حقوق کیفری رجوع می‌گردد [۱].

وفق ماده ۷۸۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات؛ «در مواردی که سامانه رایانه‌ای یا مخابراتی به عنوان وسیله ارتکاب جرم به کار رفته و در این قانون برای عمل مزبور مجازاتی پیش‌بینی نشده است، مطابق قوانین جزائی مربوط عمل خواهد شد».

۳ داده و محتوای مجرمانه

بخش اول قانون جرائم رایانه‌ای (مواد ۱ تا ۲۷ قانون) به بحث «جرائم و مجازات‌ها» اختصاص یافته و در آن، مصادیق مختلف جرائم مرتبط با رایانه مشخص گردیده است. اغلب این جرائم، همان عناوین مجرمانه سنتی هستند و تنها وسیله‌ای به نام «رایانه» در فرایند ارتکاب (رکن مادی) آنها اضافه شده است [۶]. به طور کلی جرائمی که در قانون جرائم رایانه‌ای مورد توجه قرار گرفته‌اند را می‌توان به سه دسته ذیل تقسیم‌بندی نمود:

۱) جرایم سنتی که در ارتکاب آنها از رایانه استفاده می‌شود (مانند جرم کلاهبرداری مرتبط با رایانه و غیره)

۲) جرائم بر علیه تمامیت داده و رایانه و سامانه‌های ارتباطی (مانند دسترسی غیرمجاز، تخریب داده و غیره)

۳) جرائم مرتبط با محتوا (مانند هرزه‌نگاری، نشر اکاذیب، هتک حیثیت و غیره).

ماده ۷۸۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۵۲ قانون جرائم رایانه‌ای)؛ «در مواردی که سامانه رایانه‌ای یا مخابراتی به عنوان وسیله ارتکاب جرم به کار رفته و در این قانون برای عمل مزبور مجازاتی پیش‌بینی نشده است، مطابق قوانین جزائی مربوط عمل خواهد شد. تبصره - در مواردی که در بخش دوم این قانون برای رسیدگی به جرائم رایانه‌ای مقررات خاصی از جهت آیین دادرسی پیش‌بینی نشده است، طبق مقررات قانون آیین دادرسی کیفری اقدام خواهد شد».

محتوا در واقع داده‌ها و اطلاعاتی است که به کامپیوتر انتقال و یا ذخیره می‌شود و بیانگر واقعیت‌هایی قابل درک است. محتوا ممکن است قانونی و یا غیرقانونی باشد. این تفکیک با توجه به ذات محتوا و اهدافی که در راستای ایجاد آن مدنظر قرار گرفته است انجام می‌شود. محتوای غیرقانونی صرفاً در اهداف نامشروع و در راستای ارتکاب جرم ایجاد و ارائه می‌گردند، مانند محتویات هرزه یا توهین و افترا به اشخاص (روحانی و همکاران، ۱۳۹۲) [۱۴].

جرائم مرتبط با محتوا در فضای مجازی را می‌توان به دو دسته؛ ۱- جرائم بر علیه داده و محتوا (جرائم بر علیه خود داده‌ها یا محتواهای در حال انتقال یا ذخیره شده، نظیر مواد ۲ و ۳ و تبصره ماده ۴۸ قانون جرائم رایانه‌ای) و ۲- محتوای مجرمانه (محتوای واجد مفاد مجرمانه، نظیر مواد ۱۴ و ۱۵ که به تبیین محتوای مجرمانه نظیر محتوای خلاف عفت و اخلاق عمومی پرداخته است یا مواد ۱۶ تا ۱۸ که جرائم محتوایی بر علیه اشخاص را مشخص نموده است و همچنین مفاد «قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند»)، تقسیم‌بندی نمود.

از آنجا که مفهوم «محتوای مجرمانه» یک مفهوم بسیط است و به واسطه عرف حاکم بر جامعه ممکن است برخی از مصادیق آن در گذر زمان دستخوش تغییر شود، لذا قانون‌گذار وظیفه «تعیین مصادیق» محتوای مجرمانه را به یک کارگروه تخصصی (کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه) واگذار نموده است.

۴ مصادیق محتوای مجرمانه

جرم‌انگاری در جرائم سایبری هنگامی صحیح و قابل پذیرش است که بر مبنای اصولی چون «ضرورت» و «مشروعیت» انجام شود و ضمن احترام به حریم خصوصی و حقوق شهروندی، تناسب دقیقی بین رفتار مجرمانه و نوع و مقدار مجازات داشته باشد و در عین حال به ابزار و وسایل موجود دستگاه عدالت کیفری و اقرار آسیب‌پذیر توجه داشته باشد (حاجی ده آبادی، ۱۳۹۳) [۱۲].

همان‌گونه که پیشتر بیان شد، قانون‌گذار در ماده ۷۴۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۲ قانون جرائم رایانه‌ای)، وظیفه «تعیین مصادیق» محتوای مجرمانه را به کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه واگذار نموده است. عناوین و مصادیقی که از نظر این کمیته به عنوان محتوای مجرمانه تشخیص داده شوند؛ در یک فهرست عمومی منتشر می‌شوند و چنانچه تغییراتی در این فهرست به تصویب برسد، از طریق دبیرخانه کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه و پایگاه اطلاع رسانی این کارگروه (به نشانی internet.ir) به اطلاع عموم خواهد رسید.

مصادیق محتوای مجرمانه منتشره از سوی این کمیته را می‌توان در قالب فهرست ذیل دسته‌بندی نمود:

۱. محتوا علیه عفت و اخلاق عمومی

۲. محتوا علیه مقدسات اسلامی

۳. محتوا علیه امنیت و آسایش عمومی

۴. محتوا علیه مقامات و نهادهای دولتی و عمومی
  ۵. محتوای که برای ارتکاب جرائم رایانه‌ای به کار می‌رود (محتوا مرتبط با جرائم رایانه‌ای)
  ۶. محتوای که تحریک، ترغیب، یا دعوت به ارتکاب جرم می‌کند (محتوای مرتبط با سایر جرائم)
  ۷. محتوا مجرمانه مربوط به امور سمعی و بصری و مالکیت معنوی
  ۸. محتوای مجرمانه مرتبط با انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری
  ۹. محتوای مجرمانه مرتبط با انتخابات ریاست جمهوری
- * بخش اول؛ فهرست مصادیق محتوای مجرمانه مرتبط با انتخابات که جنبه عمومی دارد و پالایش و مسدودسازی آن در صلاحیت کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه و مدعی العموم است.
- * بخش دوم؛ فهرست مصادیق محتوای مجرمانه مرتبط با انتخابات که رسیدگی به آن نیازمند شکایت شاکی خصوصی و صرفاً در صلاحیت مراجع قضایی است.
۱۰. محتوای مجرمانه مرتبط با قاچاق کالا و ارز
  ۱۱. محتوای مجرمانه علیه اطفال و نوجوانان
  ۱۲. محتوای مجرمانه مرتبط با جرائم محیط زیستی
- تعیین مصداق از سوی کارگروه مذکور، باید در چارچوب قانون بوده و جرم‌انگاری محتوای مجرمانه متکی به عناوین مجرمانه مندرج در قوانین کشور باشد و تصمیمات کارگروه نباید مخل اصول و آزادی‌های مصرح در قانون اساسی باشد. از همین رو، قوانینی که همکنون در فهرست مصادیق محتوای مجرمانه مورد استناد قرار گرفته‌اند، عبارتند از؛ قانون مجازات اسلامی، قانون مطبوعات، کتاب تعزیرات قانون مجازات اسلامی فصل جرائم رایانه‌ای، قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، قانون بازار و اوراق بهادار، قانون جامع کنترل و مبارزه ملی با دخانیات، قانون ممنوعیت بکارگیری تجهیزات دریافت ماهواره، قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیر مجاز دارند، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای، قانون تجارت الکترونیکی، قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، آیین نامه قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، قانون انتخابات ریاست جمهوری، آیین نامه قانون انتخابات ریاست جمهوری، قانون اخلاص در نظام اقتصادی کشور.

۵ جایگاه قانونی تصمیمات کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه

اتخاذ رویکرد پیشگیرانه در سیاست جنایی تقنینی کشور ما در مبارزه با جرایم سایبری، منجر به تشکیل «کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه» شده است. این کمیته با استناد ماده ۷۴۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات تشکیل گردیده و وظیفه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه به منظور پالایش (فیلتر) محتوا در فضای مجازی را برعهده دارد.

حسب تبصره ۲ ماده ۷۴۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۲ قانون جرائم رایانه‌ای) این کمیته موظف گردیده تا به شکایات راجع به مصادیق پالایش (فیلتر) شده رسیدگی و نسبت به آنها تصمیم‌گیری کند. بنابراین چنانچه احدی از شهروندان نسبت به وجود محتوای مجرمانه در یک وبگاه معترض باشد، این کمیته موظف به رسیدگی به شکایت واصله و تصمیم‌گیری در این خصوص خواهد بود. بدیهی است که تصمیم این مرجع، می‌تواند موجب فیلترینگ (پالایش) و یا حسب مورد توقف فعالیت وبگاه‌ها گردد.

طبق قانون کارگروه (کمیته) مزبور در محل دادستانی کل کشور تشکیل می‌گردد و ریاست کارگروه (کمیته) به عهده دادستان کل کشور خواهد بود». بنابراین این سوال مطرح است که آیا صرف تشکیل کارگروه در دادستانی کل کشور و ریاست دادستان کل کشور بر آن (علیرغم اینکه اعضای این شورا ماهیت غیرقضائی دارند)، مستمسکی برای این است که این نهاد را یک نهاد قضائی بدانیم؟ در این رابطه باید گفت که تدبیر قانون‌گذار در پالایش فضای مجازی، یک تدبیر غیرجنایی نوین بوده و ماهیتاً یک اقدام تأمینی موقت می‌باشد (بهدادی و همکاران، ۱۴۰۱) و این کمیته صلاحیت رسیدگی به دعاوی قضائی و حل و فصل اختلاف را ندارد. البته تصمیمات این کارگروه می‌تواند گاه در تعارض با احکام صادره از سوی مراجع قضائی قرار گیرد، فلذا رویکرد یادشده موجب بروز چالش‌ها و ابهاماتی در خصوص ماهیت جایگاه کارگروه تعیین مصادیق و اثر تصمیم‌های آن و تعارض با تصمیم مقام قضائی خواهد شد (بهدادی و همکاران، ۱۴۰۱) [۱۰].

نتایج یک پژوهش در باب ماهیت و جایگاه تصمیمات کارگروه تعیین مصادیق نشان می‌دهد که: ۱- ماهیت کارگروه یادشده از مصادیق کمیسیون‌های شبه قضائی است، ۲- تصمیم کارگروه تعیین مصادیق نظارت‌پذیر بوده و مطابق عموماً دادخواهی قابل شکایت در دیوان عدالت اداری است، ۳- در رویه قضائی دادگستری تصمیم کارگروه اماره مجرمیت از نوع قابل ردّ محسوب می‌گردد، ۴- تصمیم کارگروه تعیین مصادیق برای مقام قضائی طریقت دارد (بهدادی و همکاران، ۱۴۰۱) [۱۰].

۶ پالایش محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی

پالایش فضای مجازی، جزئی از نظام دفاعی کشور محسوب می‌گردد و بحث در زمینه کارآمدی یا ناکارآمدی این شیوه دفاعی در مقابله با تهاجم فرهنگی و حفظ منافع سیاسی و اقتصادی کشور از جنبه‌های مختلف (عرصه‌های چهارگانه اخلاق، دین، سیاست و اقتصاد) مطرح است (جاویدنیا و همکاران، ۱۳۹۴) [۹].

قانون‌گذار ایران برای پیشگیری از وقوع و استمرار فعالیت‌های مجرمانه در فضای سایبر و تضمین

پاسداشت منافع عمومی و ملی جامعه در ماده ۷۵۰ قانون مجازات اسلامی (بخش جرائم رایانه‌ای) از کاربرستی با عنوان دستور پالایش کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه استفاده کرده است (بهدادی و همکاران، ۱۴۰۱) [۱۰]. دستور پالایش در راستای اجرای مفاد ۲۱ و ۲۳ قانون جرائم رایانه‌ای و توسط کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه خطاب به ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی و ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی صادر می‌گردد.

از منظر فنی، دسترسی کاربران به اطلاعات در اینترنت از طریق واسطه‌هایی که به «ارائه‌کنندگان خدمات دسترسی» شهرت یافته‌اند صورت می‌گیرد. ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی، موقعیت مناسبی برای انجام نظارت و رصد فعالیت‌های غیر قانونی دارند، لذا می‌توانند مسئولیت‌هایی در ابعاد نظارتی و آموزش داشته باشند (قناد و جلیل نژاد، ۱۴۰۰) [۱۵].

ماده ۷۴۸ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۱ قانون جرائم رایانه‌ای)، ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی (تامین‌کنندگان اینترنت) را موظف به رعایت ضوابط کمیته تعیین مصادیق نموده و مقرر می‌دارد؛ «ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظفند طبق ضوابط فنی و فهرست مقرر از سوی کارگروه (کمیته) تعیین مصادیق موضوع ماده ذیل محتوای مجرمانه که در چهارچوب قانون تنظیم شده است اعم از محتوای ناشی از جرائم رایانه‌ای و محتوایی که برای ارتکاب جرائم رایانه‌ای به کار می‌رود را پالایش (فیلتر) کنند. در صورتی که عمداً از پالایش (فیلتر) محتوای مجرمانه خودداری کنند، منحل خواهند شد و چنانچه از روی بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی زمینه دسترسی به محتوای غیر قانونی را فراهم آورند، در مرتبه نخست به جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال و در مرتبه دوم به جزای نقدی از یکصد میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا یک میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال و در مرتبه سوم به یک تا سه سال تعطیلی موقت محکوم خواهند شد».

ماده ۷۵۰ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۳ قانون جرائم رایانه‌ای) نیز ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی (هاستینگ و دیتاسنتر) را موظف به رعایت ضوابط کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه نموده است و مقرر می‌دارد؛ «ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی موظفند به محض دریافت دستور کمیته تعیین مصادیق مذکور در ماده فوق یا مقام قضائی رسیدگی‌کننده به پرونده مبنی بر وجود محتوای مجرمانه در سامانه‌های رایانه‌ای خود، از ادامه دسترسی به آن ممانعت به عمل آورند. چنانچه عمداً از اجرای دستور کمیته یا مقام قضائی خودداری کنند، منحل خواهند شد. در غیر این صورت، چنانچه در اثر بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی زمینه دسترسی به محتوای مجرمانه مزبور را فراهم کنند، در مرتبه نخست به جزای نقدی از بیست میلیون (۲۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا یکصد میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال و در مرتبه دوم به یکصد میلیون (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال تا یک میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال و در مرتبه سوم به یک تا سه سال تعطیلی موقت محکوم خواهند شد». همچنین طبق تبصره این ماده، ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی موظفند به محض آگاهی از وجود محتوای مجرمانه مراتب را به کمیته تعیین مصادیق اطلاع دهند. مواد (۳۲) و (۳۳) قانون جرائم رایانه‌ای نیز مقدمات لازم برای ثبت و ضبط محتواهای مجرمانه و گردآوری ادله اثباتی دعوا را فراهم نموده است.

۷ نتیجه گیری

اینترنت و فضای مجازی فرصت مناسبی برای بزهکاران فراهم نموده تا با استفاده از خلاءهای قانونی و عوامل دیگر، بتوانند اقدام به تولید و انتشار محتوای مجرمانه و نشر آن در فضای مجازی نمایند. عنوان جرائم مرتبط با محتوا، اصطلاحی است که پس از تصویب کنوانسیون اروپایی جرایم سایبر (کنوانسیون بوداپست) وارد حقوق کیفری کشورهای جهان شد. از آنجا که تولید و انتشار محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی، ماهیتاً یک جرم رایانه‌ای محسوب می‌شود، بنابراین ابتدا باید مفهوم جرم رایانه‌ای و ماهیت این نوع از جرائم را مورد بررسی قرار داد. در گام دوم، باید مفهوم محتوای مجرمانه و مصداق محتوای مجرمانه را مورد واکاوی قرار داد.

قانون‌گذار در ماده ۷۴۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۲ قانون جرائم رایانه‌ای)، وظیفه «تعیین مصادیق» محتوای مجرمانه را به کمیته تعیین مصادیق محتوای مجرمانه واگذار نموده است. عناوین و مصادیقی که از نظر این کمیته به عنوان محتوای مجرمانه تشخیص داده شوند؛ در یک فهرست عمومی منتشر می‌شوند و چنانچه تغییراتی در این فهرست به تصویب برسد، از طریق دبیرخانه کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه و پایگاه اطلاع رسانی این کارگروه (به نشانی internet.ir) به اطلاع عموم خواهد رسید. کارگروه مذکور دو وظیفه مهم را بر عهده دارد که عبارتند از: ۱- تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، و ۲- صدور دستور پالایش و مسدودی سازی محتواها در بستر فضای مجازی.

شناسایی نادرست مصادیق محتوای مجرمانه و یا تفسیر موسع از مصادیق محتوای مجرمانه، می‌تواند آثار وضعی متعددی در نظام حقوقی کشور ایجاد نماید. از آنجا که ایجاد محدودیتهای رفتاری از طریق جرم‌انگاری، امری مغایر با اصل اولیه آزادی و اباحه اعمال است و باید تنها به موارد مهم و حیاتی بسنده و از تحدید دامنه فعالیت‌های ارادی افراد، خودداری کرد، لذا تصمیمات کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه نباید مخل اصول و آزادی‌های مصرح در قانون اساسی باشد. بنابراین تعیین مصداق از سوی کارگروه مذکور، باید در چارچوب قانون بوده و شناسایی محتوای مجرمانه متکی به عناوین مجرمانه مندرج در قوانین کشور و منبعث از تفسیر مضیق قوانین باشد.

ما در این پژوهش کوشیده‌ایم تا ضمن بررسی مفهوم جرم رایانه‌ای و محتوای مجرمانه در بستر فضای مجازی، مواد قانونی مرتبط با پالایش محتوای مجرمانه را مورد بررسی قرار داده و جایگاه قانونی کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه و تصمیمات این کارگروه را تبیین نماییم.

مراجع

- [۱] قانون جرائم رایانه‌ای. مجلس شورای اسلامی. مصوب ۱۳۸۸.
- [۲] محمدعلی اردبیلی (۱۳۸۹). حقوق جزای عمومی (جلد اول). چاپ ۲۳. میزان.
- [۳] حسین میرمحمدصادقی (۱۳۹۹). حقوق جزای عمومی (جلد اول). چاپ ۱. دادگستر.
- [۴] ایرج گلدوزیان (۱۳۸۹). بایسته‌های حقوق جزای عمومی (جلد اول دوم سوم). چاپ ۲۰. میزان.
- [۵] جواد جاویدنیا (۱۳۸۸). جرایم تجارت الکترونیکی. چاپ ۲. خرسندی.

- [۶] مصطفی‌السان (۱۳۹۳). حقوق فضای مجازی، چاپ اول، شهردانش.
- [۷] محمدرضا الهی‌منش و ابوالفضل سدره‌نشین (۱۳۹۱). محشای قانون جرائم رایانه‌ای. انتشارات مجد، چاپ دوم.
- [۸] مردانی، سعید، و باوی، محمود، و موالی‌زاده، سید باسم (۱۴۰۲). جرم‌انگاری جرایم علیه اخلاق و عفت عمومی در فضای سایبری. فصلنامه علمی رسانه ۳۴ (۳)، ۵-۲۵.
- [۹] جاویدنیا، جواد، و عابدی سرآسیا، علیرضا، و سلطانی، عباسعلی (۱۳۹۴). واکاوی سیاست‌های پالایش محتوای مجرمانه (فیلترینگ) از منظر فقهی. دین و ارتباطات (دانشگاه امام صادق / نامه صادق). ۲۲ (۲)، ۳۵-۶۱.
- [۱۰] بهدادی، امیرعلی، و زندی، محمد رضا، و ناجی زواره، مرتضی (۱۴۰۱). ماهیت تصمیم کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه سایبری و پیامدهای آن. مطالعات حقوقی فضای مجازی، ۴ (۱)، ۱-۱۵.
- [۱۱] نجفی توانا، علی، و مصطفی‌زاده، فهیم (۱۳۹۲). جرم‌انگاری در نظام کیفری جمهوری اسلامی ایران. مطالعات فقه و حقوق اسلامی، ۵ (۸)، ۱۴۹-۱۶۹.
- [۱۲] حاجی ده‌آبادی، احمد، و سلیمی، احسان (۱۳۹۳). اصول جرم‌انگاری در فضای سایبر (با رویکردی انتقادی به قانون جرائم رایانه‌ای). مجلس و راهبرد، ۲۱ (۸۰)، ۶۱-۸۸.
- [۱۳] ابراهیم قربانی، ابوالفضل پورمنافی، حمیدرضا کرمی، و صمد شکوهی راد (۱۳۹۹). «نقش فضای مجازی در ارتکاب جرائم علیه عفت و اخلاق عمومی». فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، سال پانزدهم شماره ۴ (۶۰)، ۹-۳۲.
- [۱۴] روحانی، سیدجمال و نقوی، مهدی و فرهنگ‌مندی، مجتبی (۱۳۹۵). رویکرد حقوق کیفری ایران به ایجاد محتوای مجرمانه در فضای مجازی، کنفرانس ملی پدافند غیرعامل در قلمرو فضای سایبر.
- [۱۵] قناده، فاطمه، و جلیل‌نژاد، امیر (۱۴۰۰). بررسی مسئولیت ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی در قبال محتوای رویت‌شده. کنفرانس بین‌المللی وب پژوهی.

